

*Чукут Світлана Анатоліївна,
доктор наук з державного управління,
Українська Академія державного управління
при Президентові України*

**Державна культурна політика в умовах побудови інформаційного
суспільства: міжнародний і вітчизняний досвід**

Починаючи з останнього десятиріччя ХХ століття, людство на кожному кроці зіштовхується з тими чи іншими проявами нового рівня розвитку суспільства, а саме – інформаційного. Інформація з кожним роком набуває все більшої ваги як на міжособистісному рівні, так і на рівні державного управління. У сфері культурної політики це передусім проявляється у загостренні проблем, які стосуються впливу процесів глобалізації на творчість, на виникнення та розвиток культурної індустрії, на культурну спадщину, на захист авторських прав та громадських інтересів в умовах побудови інформаційного суспільства. Ці проблеми також стосуються і урядів, що представляють інтереси своїх громадян, здійснюють культурну політику, спрямовують її розвиток, формують та управляють культурним обміном від імені цих громадян. Всі ці обставини сприяють виникненню різноманітних міжрегіональних і багаторівневих підходів щодо формування культурної політики.

Фахівцями ЮНЕСКО в контексті сучасних глобальних змін виділяються чотири основних аспекти культурної політики [1]:

1. Нові інформаційні технології сприяють появі й розвитку нових моделей комунікації і нового естетичного дискурсу. Зокрема, американські дослідники К. Стімпсон та Х. Бхабха, вважають, що творчі можливості можуть житися новим розумінням “глобальної творчості”, яка знаходить свій прояв в різних культурних джерелах, при використанні нових форм комунікації та завдяки більш різноманітному доступу до них аудиторії у порівнянні з традиційними шляхами [2].

2. Культурна політика все більше визнає економічне значення культурної індустрії. Культурна індустрія, незважаючи на національні кордони, все більше потрапляє в процеси глобального ринку. Зі зростанням ролі культурної індустрії, що все більш починає охоплювати і національний, й транснаціональний рівні, слід на рівні культурної політики заохочувати і спонукати творче зростання. В еру нових комунікаційних технологій, проблеми копіювання художньої продукції, набувають все

більшої ваги, що зумовлюється захистом авторських прав, запобіганню піратству тощо. Щоб вирішити ці проблеми необхідне співробітництво як між країнами, так і в межах окремої країни, у розробці та появі ефективних засобів захисту копіювання в цифрову еру.

3. Третій аспект культурної політики стосується культурної спадщини. Культурна політика, за словами Л. Протта, фактично в усіх країнах світу має за прерогативу захист культурної спадщини, як матеріальної, так і нематеріальної [6]. Тут також спостерігається значний вплив світового ринку. Зокрема, посилення традиційних відносин між країнами сприяє виникненню можливості незаконної торгівлі культурною власністю. Необхідність управління спадщиною посилюється під впливом виходу на ринок транснаціональних економічних сил - корпорацій, фондів, національних урядових організацій тощо. Відбувається зростання усвідомленого зв'язку між міжнародним (транснаціональним) розвитком та діяльністю відповідних агенцій, які надають підтримку культурним проектам окремих міст світу, а також на рівні локальної (місцевої) культурної практики. В нових умовах також зростають можливості отримання доступу до культурної спадщини.

4. Все зазначене приводить до необхідності розгляду інформаційно-технологічного аспекту культурної політики. Інформаційна революція має економічні, соціальні, культурні і політичні наслідки, які ще достатньою мірою суттєво та повно не усвідомлені як на рівні державного управління, так і самою людиною. В цих умовах існує небезпека загострення економічної, соціальної і культурної нерівності. Для уникнення цієї небезпеки, слід чітко визначити сферу громадських інтересів у кібернетичному просторі, а також забезпечити необхідний захист прав громадян. Хоча, як вже зазначалося, культурна політика безпосередньо пов'язана з новими комунікаційними технологіями, що з'являються в переважній більшості сучасних країн, проте розвиток відповідної політики в цих країнах знаходиться все ще в стадії ембріону.

Підсумовуючи можна відзначити, що спільним для здійснення культурної політики, має стати її здатність відповісти на виклик глобальних економічних змін. Це узгоджується з виробленням сучасними країнами відповідних внутрішньополітичних та захистних відповіддей на такі зміни. У цьому контексті досить позитивним підходом, який відповідає новим суспільним можливостям, є найбільш повне використання змін з метою найбільш повного задоволення культурних потреб суспільства. Культурна

політика має бути здатною не лише вистояти перед змінами, а й ефективно управляти цим процесом в умовах глобальної економічної та культурної трансформації.

Основні аспекти сучасної культурної політики держави знайшли своє втілення у Середньостроковій стратегії ЮНЕСКО (1996-2001), де зокрема передбачено:

у межах функції міжнародного інтелектуального співробітництва:

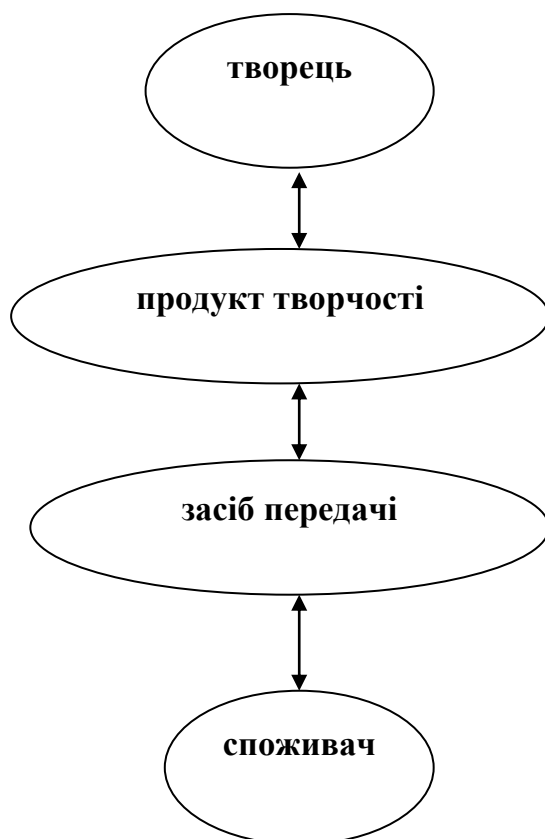
- заохочувати і розвивати аналіз соціального впливу комунікаційних та інформаційних технологій;
- сприяти розробці і популяризації міжнародної політики з розвитку інформаційних магістралей, спрямованої на залучення країн, що розвиваються, в інформаційне суспільство і на запобігання нових форм відчуження усередині країн через економічні або інші бар'єри;
- сприяти міжнародному диспуту з питань прав людини в інформаційному столітті, включаючи права на доступ до інформації і на конфіденційність інформації;
- сприяти розвиткові міжнародного аналізу основних етичних і культурних проблем, що виникають під впливом інформаційних магістралей;
- брати участь у процесі перегляду авторського права і конвенцій з інтелектуальної власності;
- сприяти аналізу проблем цілісності художнього твору і моральних прав, яким загрожують нові технологічні можливості для перекручування або поширення перекручених добутоків;
- заохочувати створення і поширення методів обробки інформації і забезпечення доступу до неї в сферах освіти, науки, культури і комунікації;
- підтримувати місію суспільних засобів інформації з метою задоволення ними найбільш основних освітніх, наукових і культурних потреб людини в умовах нового технологічного середовища.

у межах функції технічного сприяння:

- надавати допомогу державам-членам ЮНЕСКО в розробці національної політики і регіональних стратегій з метою оптимального використання інформації і забезпечення доступу до неї за допомогою сучасних технологій, а також у створенні умов, що сприяють розвитку електронних галузей культурної індустрії;

- сприяти (наприклад, через експериментальні проекти і підготовку фахівців) використанню інформаційних мереж і новаторських технологій мультимедіа для стимулювання розвитку з наступних напрямків:
 - a) вільне поширення інформації в сферах освіти, науки, культури і комунікації і підвищення ролі бібліотек, особливо публічних, як пунктів доступу до електронної інформації;
 - b) дистанційна освіта і новаторські підходи до неформальної і безперервної освіти і навчання;
 - c) віртуальні наукові лабораторії, у яких дослідники з країн, що розвиваються, і розвинених країн зможуть за допомогою засобів телекомунікації спільно працювати над науковими проектами;
 - d) випуск і поширення різноманітної культурної продукції як внесок у зміцнення взаєморозуміння і діалогу між культурами.

Таким чином, в умовах побудови інформаційного суспільства культурна політика вимагає свого переосмислення і набуває дещо відмінних рис, а саме: змінюється акцент уваги держави з самого процесу творчості на засіб передачі його результатів до споживача в т.ч. за допомогою інформаційних технологій.

Цим пояснюється прискіплива увага багатьох країн до цифровізації своєї культурної спадщини, до збереження та розвитку культурної ідентичності. Показовою в цьому відношенні є політика канадського уряду, який поставивши за мету побудову національної інформаційної магістралі, основну увагу приділяє своїй культурі і цифровізації культурної спадщини. Передусім, тут мається на увазі підтримка власного виробництва масової інформації. Слід відзначити, що саме це прагнення зберегти свою культурну самобутність, підтримуючи власні ЗМІ, дозволило Канаді за декілька років перетворитися у великого експортера кіно і відеопродукції, відстояти свої позиції на американському ринку.

Заслуговує на особливу увагу також розгляд культурної політики Європейського Союзу. Слід передусім відзначити, що з 1994 по 1998 рік усі культурні ініціативи Європейського Союзу проходили в межах Четвертої рамкової програми, головною метою якої, зокрема, було створення умов для гармонійного і збалансованого розвитку ринку сервісних послуг, програмних і телекомунікаційних додатків, що забезпечують доступ до Європейської культурної спадщини [1].

В цьому контексті слід відзначити два найбільш важливих проекти Європейського Союзу:

- "Мультимедійний доступ до європейської культурної спадщини. Меморандум взаєморозуміння" (1995-1998);
- "Мультимедіа для освіти і зайнятості через інтеграцію культурних ініціатив" (1998 - 2001).

"Меморандум взаєморозуміння" - це в першу чергу проект співробітництва, - добровільна угода між організаціями: музеями і галереями, державними і громадськими організаціями, навчальними і науковими центрами, електронними видавництвами, компаніями, які спеціалізуються в області телекомунікаційних і апаратно-програмних комплексів [1]. Підписуючи "Меморандум", учасники проекту взяли на себе, зокрема:

зобов'язання державних організацій:

- створювати умови для співробітництва музеїв і галерей із приватним сектором;
- внести необхідні уточнення в законодавство в області права на інтелектуальну власність і авторське право;
- брати участь у витратах на створення електронних інформаційних ресурсів;

- сприяти співробітництву і забезпечувати поширення інформації в школах, університетах і громадських організаціях,
- підтримувати механізми електронного маркетингу (захищати комерційні інтереси музеїв і власників авторських прав та інтелектуальної власності).

зобов'язання музеїв і галерей:

- сприяти тому, щоб до 2000 року через електронні мережі став можливий доступ до значної частини їхніх зібрань;
- установити єдиний порядок створення електронних зображень і мережного доступу до них;
- дійти згоди щодо єдиних правил і протоколів опису змісту, порядку мережного доступу, виробити цінову політику для індивідуальних користувачів, для шкіл і університетів на території Європейського Союзу і за його межами;
- дійти згоди щодо організації різних рівнів доступу до інформаційних ресурсів;
- пропагувати електронний доступ до інформаційних ресурсів музеїв як доповнення до безпосередніх відвідувань музеїв і спосіб поширення у світі знань і уявлень про світову культурну спадщину.

Таким чином, європейська культурна політика має ґрунтуватися на сприянні і заохочуванні використання нових технологій для створення і поширення творчих добутків європейського походження, особливо в області культури й освіти, у рамках нових комунікаційних і інформаційних служб, забезпечуючи відповідний захист носіїв прав [1]. Розширювати або заохочувати культурні обміни між європейськими країнами і регіонами через нові комунікаційні й інформаційні служби для того, щоб поліпшувати знання і розуміння розмаїтості європейської культури.

Саме цим визначається те, що європейська культурна політика в умовах побудови інформаційного суспільства має передусім [1]:

у тім, що стосується творчого потенціалу особистості і підприємств сфери культури:

- заохочувати використання нових інформаційних технологій як форми художнього і літературного вираження і як засобу формування творчого партнерства, зокрема між мистецтвом, наукою і промисловістю;

- стимулювати розкриття внутрішнього творчого потенціалу кожної особистості за допомогою розвитку грамотності в області інформаційних технологій і розробки навчальних програм з використанням нових інформаційних технологій;
- у рамках процесів конвергенції і триваючої глобалізації інформаційних мереж працювати з підприємствами сфери культури з метою забезпечення активізації їхньої участі у творчому процесі;
- заохочувати європейські підприємства сфери культури до спільної роботи з метою підвищення їхнього творчого потенціалу і забезпечення тим самим широкого спектра високоякісної продукції і послуг в інформаційних мережах;

у тім, що стосується розмаїтості змісту і мов:

- заохочувати розвиток широкого спектра комунікаційних і інформаційних засобів, а також розмаїтість змісту і мов, для того щоб сприяти політичному плюралізму, культурному різноманіттю і стійкому розвитку;
- сприяти повному використанню усіма, у тому числі меншостями, що виникають завдяки новим інформаційним технологіям можливостей для обміну думками і самовираження;
- визнати користь цих технологій у створенні можливостей у всіх країнах і регіонах Європи для вираження їхньої культурної самобутності;
- заохочувати створення культурної, освітньої й іншої продукції і послуг на різних мовах і сприяти максимально можливій розмаїтості цієї продукції і послуг;
- забезпечувати в міру можливості, щоб матеріали інформаційних систем в адміністративній і правовій областях враховували регіональні і мовні критерії і відповідали специфічним потребам відповідних меншостей.

Окремого розгляду потребує *“Перша програма Європейського Союзу щодо підтримки культури (2000-2004)”*, що була прийнята в листопаді 1998 року [1]. Ця програма передбачає створення умов для єдиного ринку культури. В ній зазначається, що культура є водночас фактором, як економічної, так і соціальної інтеграції й громадянства, що стверджує свою ідентичність щодо “третьої особи” і відіграє важливу роль у зустрічах з новими викликами, котрі виникають перед Союзом, такими як глобалізація, інформаційне суспільство, соціальна згуртованість і створення зайнятості. Договір щодо утворення Європейського Союзу передбачає також і відповідальність за створення спільноти і забезпечення згуртованості серед європейців. Передусім це стає

можливим шляхом сприяння розквіту культур Держав-Членів, за умови поваги до їх національної і регіональної різноманітності, що має насамперед ґрунтуватися на їх спільній культурній спадщині. Особливу увагу слід приділяти також збереженню малих європейських культур та не широко вживаним розмовним мовам.

Програма “Культура 2000” має спонукати до життя спільний для європейців культурний простір, основними засадами якого повинні стати: сприяння творчій діяльності, розгляд культурної спадщини з єдиного європейського виміру, взаєморозуміння культури, мови і історії громадянами Європи. Підтримка культурних змін з погляду покращання та поширення знань стимулює співпрацю між державами та творчу діяльність в них. Культурні програми: Калейдоскоп, Аріана і Рафаель, започаткували спільні зусилля Європейського Союзу щодо культури, які мають бути спрощені і зміцнені завдяки результатам оцінки і досягнень цих програм. Відповідно до повідомлення Комісії “Агенда 2000”, рівень ефективності заходів Союзу має бути збільшений за рахунок концентрації наявних ресурсів внутрішньої політики, включаючи відповідні культурні заходи. Культурна діяльність спільноти також має брати до уваги особливу природу, і звідси специфічні потреби, кожної культурної сфери. Це передусім зумовлюється тим, що програма, яка прагне підтримати творчу працю, зберегти культурну спадщину і культурну співпрацю на європейському рівні, не менш достатньо ефективно має супроводжуватися конкретними заходами вирішення проблем, які виникають від існування перешкод і невідповідності між Державами-Членами, які спостерігаються у фінансовій, соціальній чи інтелектуальній сферах.

Це пояснюється тим, що в своїй глибині вертикального розгляду кожна сфера культурного виробництва (особливо музична та видавнича індустрії) має співвідноситися з іншими проблемами, що спостерігаються в кожному її секторі, особливо з питань зменшення податків для культурної продукції (включаючи диски та музичні інструменти) і посилення прав інтелектуальної власності. Вважається за краще, розглядати питання фінансування та інструментального забезпечення здійснення культурної політики, не на рівні кожної Держави-Члена, а на рівні Союзу; оскільки це рішення обмежує до мінімуму вимоги щодо досягнення цих цілей і не виходить за межі необхідності їх закінчення.

Головною метою діяльності Союзу в культурній сфері має стати: підтримка творчості, протекціонізм митців та їх прав, транснаціональні поширення культури і

праць митців, особлива допомога юним митцям; покращання доступу і брання участі в культурному житті для широкого загалу; безпосереднє визнання культури як економічного фактору соціальної інтеграції та громадянства, підтвердження своєї ідентичності щодо “третьої сторони”.

Так, зокрема, *діяльність у сфері культурної спадщини* має забезпечувати співпрацю для захисту, збереження та збільшення Європейської культурної спадщини. Ця діяльність охоплює як рухому, так і нерухому спадщину (музеї і колекції, бібліотеки, архіви, включаючи фотографії, фільми і звукові архіви), археологічну та підводну спадщину, архітектурну спадщину, групи культурних об’єктів та міста, і культурні ландшафти (групи культурних і природних об’єктів). Найбільш важливими, особливими цілями цієї діяльності мають бути:

- сприяння збереженню та відновленню Європейської культурної спадщини;
- забезпечення розвитку транснаціональної співпраці між інститутами і/чи управліннями в галузі культурної спадщини, як-то допомога фондам ноу-хау і застосування кращого досвіду в сфері збереження спадщини;
- полегшення доступу до культурної спадщини в європейському вимірі та сприяння діяльній вільній участі в цьому громадян, особливо дітей, молоді, всім людям, що живуть в Європейському Союзі (в центрі його чи на периферії);
- забезпечення мобільності і подальшої підготовки фахівців у галузі культурної спадщини;
- сприяння транснаціональній співпраці у розвитку нових технологій та інноваційних заходів у різних секторах спадщини та в збереженні традиційних прийомів та технік;
- залучення питань культурної спадщини при розгляді інших програм і політики Союзу;
- сприяння співпраці з іншими країнами та з відповідними міжнародними організаціями.

Таким чином, докладно розглянувши сучасний світовий досвід здійснення культурної політики на рівні ЮНЕСКО та Європейського Союзу, доходимо висновку щодо необхідності запровадження деяких його основних аспектів у культурній політиці нашої держави. Зокрема, безпосередньо ефективною і важливою є орієнтація Європейського Союзу в реалізації культурної політики на збереженні та заохоченні культурної різноманітності, врахуванні специфіки розвитку усіх країн-членів поряд з

вихованням та формуванням нового світогляду - світогляду єдиної європейської культури, що має ґрунтуватися на основних загальнолюдських засадах сприяння творчій діяльності й знання, поширення європейської культури через секторний (галузевий) підхід, завдяки гнучкості якого сприятиметься реалізація синергізму між сферами культурної спадщини, різноманітними мистецькими полями і новими формами вираження.

Підсумовуючи розгляд міжнародного і європейського досвіду щодо здійснення сучасної культурної політики в умовах побудови інформаційного суспільства, слід відзначити такі її спільні риси:

- використання інформаційних технологій як в самому творчому процесі, так і в поширенні його результатів;
- цифровізація культурної спадщини і забезпечення відповідного недискримінаційного доступу до неї кожного громадянина;;
- впровадження дистанційної освіти, її безперервність і “довічність” (тобто протягом усього життя);
- захист моральності, людської гідності, демократичних цінностей;
- збереження культурного та мовного різноманіття;
- поглиблення і поширення міжнародної співпраці в культурному процесі.

Список використаних джерел

1. World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - 488p.
2. Creativity, markets and cultural policies // World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - Part 3. - P. 155-156.
3. Stimpson C., Bhabha H. Global creativity and the arts // World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - P. 183-192.
4. Throsby D. The role of music in international trade and economic development // World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - P. 193- 210.
5. Roberts M. World Music: the relocation of culture // World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - P.204- 205.
6. Prott L. International standards for culture heritage // World culture report 1998: culture, creativity and markets. - UNESCO Publishing. - P. 222-236.

7. UNESCO and Information Society for All, A position paper, CII-96/ws/4, UNESCO, May 1996
8. Multi-media Access to Europe's Cultural Heritage. A Memorandum of Understanding and European Charter. European Commission, DGXIII-B, 28th June 1996
9. Multi-media for Education and Employment Through Integrated Cultural Initiatives // Report of the fourth meeting MoU Steering Committee, Florence, 28/03/98
10. Політична декларація 5-ї Європейської конференції міністрів з політики в галузі засобів масової інформації (Салоніки, 11-12 грудня 1997 р.) <http://www.telecom-media.com.ua/dosie/>
11. Резолюція №1 «Вплив нових комунікаційних технологій на права людини і демократичні цінності». <http://www.telecom-media.com.ua/dosie/other/>
12. Декларация о европейской политике в области новых информационных технологий (Будапешт, 6 - 7 мая 1999 года) <http://www.telecom-media.com.ua/dosie/other/023.shtml>
13. First European Community framework programme in support of culture (2000-2004) // Official Journal of the European Communities. - C 359/29. - 23.11.98. - p. 29-42.